

AGNIESZKA TRZEŚNIEWSKA, DARIUSZ PIECHOTA

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej

W stronę zielonej historii literatury i kultury

Emancypacja zwierząt? Red. Eugenia Łoch, Agnieszka Trześniewska,
Dariusz Piechota. Lubelskie Towarzystwo Naukowe, Lublin 2015
(publikacja polskojęzyczna, wydana w miękkiej oprawie, 279 stron)

Emancypacja zwierząt? to pierwszy tom z serii Zielona Historia Literatury, zainspirowany amerykańskimi *green cultural studies* oraz *nature writing*, tradycją pisaną o człowieku w przyrodzie. Autorzy poszczególnych studiów podjęli próbę włączenia tradycji i myśli ekologicznej do nauk humanistycznych, co niewątpliwie wynikało z obecnego zwrotu ekologicznego w badaniach kulturowych. Rozwijająca się humanistyka ekologiczna zakwestionowała wyjątkowość człowieka we wszechświecie. Człowiek zaczął być postrzegany jako część większej całości, co niezwykle trafnie oddaje zaproponowana przez Ewę Domańską metafora splątanych sieci¹, wskazująca na „drogę ku delikatniejszemu, piękniejszemu zamieszkiwaniu Ziemi”². Dzięki między innymi *green cultural studies* przekierowano naszą uwagę z podmiotowego życia ludzkiego ku nie-ludzkim formom życia. Naczelnym zadaniem współczesnej myśli ekologicznej stało się nie tylko przekraczanie granic antropocentryzmu, ale przede wszystkim kształtowanie empatii, a także wrażliwości człowieka wobec świata natury oraz zwierząt. Przełom XX i XXI wieku okazał się kluczowym okresem w sporze o prawa zwierząt. W ostatnich latach zaczęto głośno mówić, iż człowieka definiuje się w opozycji do nie-ludzi, dlatego też istotne wydaje się poznanie symbolicznego Obcego, który od zawsze funkcjonuje obok człowieka.

Monografia *Emancypacja zwierząt?* ma charakter interdyscyplinarny, a głos w dyskusji na temat zwierząt zabierają nie tylko literaturoznawcy, kulturoznaw-

¹ E. DOMAŃSKA: *Humanistyka ekologiczna*. „Teksty Drugie” 2013, nr 1–2, s. 27.

² A. KRONENBERG: *Geopoetyka. Związki literatury i środowiska*. Łódź 2014, s. 33.

cy, językoznawcy, lecz także etycy oraz osoby walczące o prawa zwierząt. Dlatego też niniejszy tom został podzielony na cztery części: filozoficzną, kulturowo-histeryczną, literacką oraz językową.

Pierwszą część otwiera tekst Justyny Tabaszewskiej będący istotnym kompendium wiedzy na temat najważniejszych koncepcji ekokrytycznych charakteryzujących relacje między ludźmi, zwierzętami a przyrodą. Kolejne artykuły (Dariusza Gzyry, Emila Stanisławskiego, Tomasza Nowickiego) dotyczą idei praw zwierząt oraz kwestii szowinizmu gatunkowego. Drugą część tomu, określoną jako historyczno-literacką, otwiera tekst Anity Has-Tokarz, w którym autorka ukazuje transformacje horroru ekologicznego w literaturze oraz filmie drugiej połowy XX wieku. W kolejnym artykule Dorota Babilas skupia się na zjawisku tzw. *animal painting* – pisze o malarzach epoki wiktoriańskiej specjalizujących się w przedstawianiu zwierząt. Nawiasem mówiąc, w okresie panowania królowej Wiktorii posiadanie psów świadczyło o wysokim statusie społecznym arystokracji oraz ziemiaństwa. Z kolei Maciej Schütterly w swoim szkicu ukazuje ogród zoologiczny jako studium antropologiczne. To przestrzeń widowiska, miejsce spektaklu, w którym nie zawsze wiadomo, kto gra główną rolę. Drugą część zamyka tekst Macieja Grzelczyka, charakteryzujący motywy paleolitycznej sztuki naskalnej, będącej świadectwem korelacji zachodzącej między zwierzętami a ludźmi.

Trzecia, najobszerniejsza część publikacji poświęcona została literackim ujęciom problemu „emancypacji” zwierząt. Bohaterami niniejszej części stają się przedstawiciele XIX-wiecznego mikroświata, między innymi owady, insekty (artykuł Ireneusza Gielaty). Relacja człowiek – wilk ukazana na przykładzie noweli Adolfa Dygasińskiego to motyw przewodni tekstu Anny Barcz, w którym autorka zwraca uwagę na rolę zwierzęcia w ludzkiej kulturze, skoncentrowanej na odbudowie przyrodniczych ekosystemów. Rozmyślaniom kota Jerzego Pilcha, w artykule Katarzyny Buszkowskiej, towarzyszy potrzeba przemodelowania naszego postrzegania świata tak, aby myśleć „wraz z...” (*thinking with*) pozostałymi istotami zamieszkującymi glob ziemski. W kolejnym artykule Dominika Oramus charakteryzuje wizerunki zwierząt w literaturze science fiction w kontekście darwinizmu oraz jego uwspółcześnionej wersji, Nowoczesnej Syntezy. Problem niezawinionego cierpienia zwierząt pojawia się w szkicu Agnieszki Trzeźniewskiej, która analizuje rolę wegetarianizmu w życiu i twórczości Isaaca Bashevisa Singera. Autorka zauważa, iż wewnętrzna transformacja pisarza wiąże się między innymi z traumatycznymi wydarzeniami okresu II wojny światowej. Kolejne dwa teksty (Małgorzaty Rutkowskiej oraz Dariusza Piechoty) dotyczą wizerunku zwierząt w najnowszej prozie amerykańskiej. Małgorzata Rutkowska przekonuje, iż bohaterowie zwierzęcy posiadają zarówno ludzkie cechy, jak i dusze. Zwierzęta w niniejszych utworach odrzucają antropocentryzm, kwestionują logocentryzm, potępiają szowinizm gatunkowy, przypominając o ich ewolucyjnej więzi z człowiekiem. Dariusz Piechota zwraca uwagę, iż narracje zwierzęce

nie tylko pozwalają na odzyskanie utraconej podmiotowości przez istoty współtworzące ekosystem, lecz także stanowią istotny głos w dyskusji na temat praw zwierząt oraz obowiązków ludzi wobec nich. Trzecią część monografii zamyka angielski tekst Elizy Marków ukazujący autobiografie psów artykułujących swoją obecność w przestrzeni publicznej (między innymi w utworach Johna Bradshawa oraz Margaret Marshall).

Ostatnia część *Emancypacji zwierząt?*, składająca się z dwóch artykułów (Małgorzaty Potent-Ambroziewicz oraz Katarzyny Kleczkowskiej), koncentruje się wokół problemu językowego opisywania zwierząt. Małgorzata Potent-Ambroziewicz analizuje wizerunek koguta oraz kury funkcjonujący w popularnych związkach frazeologicznych. Z kolei Katarzyna Kleczkowska skupia się tak na kwestii językowej opresji zwierząt, jak na sposobach ich deprecjacji.

W 2016 roku nakładem wydawnictwa Norbertinum w Lublinie ukazał się drugi tom z serii Zielona Historia Literatury pt. *Ekomodernizmy*, w którym autorzy proponują „zielone” czytanie tekstów literackich począwszy od schyłku XIX wieku. W centrum ich zainteresowania znajdują się kwestie związane z definiowaniem oraz postrzeganiem przyrody przez człowieka. Autorzy tomu podejmują próbę ponownego ułożenia ludzi w ramach wspólnego ekosystemu. Co więcej, starają się odpowiedzieć na kluczowe pytania: jak reprezentowane jest środowisko przyrodnicze? Jak ukazane zostają zwierzęta w ich naturalnych środowiskach? Jakie relacje panują między człowiekiem a otaczającą go naturą?

